

Karel Klíma*

O ÚSTAVNOSTI ZÁNÍKU ČESKOSLOVENSKA

Streszczenie. *O konstytucyjności zakończenia istnienia Czechosłowacji.* Sytuacja po wyborach w 1992 r. pokazała, że zwykła federacja była prawdopodobnie barierą nie do pokonania dla przyszłego rozwoju konstytucyjnego. Opinia publiczna nie zaakceptowała idei podziału Czechosłowacji. Rozpad Czechosłowacji wynikał z obiektywnej sytuacji wywołanej wyborami i eskalowanej bezkompromisowymi ambicjami zwyciężskich koalicji w obu krajach. Konstytucyjna osobliwość sytuacji Czechosłowacji polegała na konflikcie między federalną konstytucją a nowym słowackim systemem konstytucyjnym (od 1.10.1992), gdy każdy z nich deklarował swoją supremację.

Słowa kluczowe: konstytucyjność podziału, czechosłowacka federacja, referendum, Republika Słowacka, Republika Czeska, podział majątku.

1. ÚVODEM

Způsob a vlastní vývoj dělení Československa je již třeba vidět s nezbytným generačním odstupem, a to už také proto, že oba státy nejen že nastavily určitý ústavní pořádek, ale také jej postupně rozvíjely a stabilizovaly¹. V roce 2017 se však na „obou stranách“ česko slovenské hranice připomínalo politickým i vědecko-konferenčním způsobem, že tyto ústavní pořádky vznikly v roce 1992 v odlišných politických a časových okolnostech uvedeného roku. Právě okolnostem dělení i ústavněprávním souvislostem již, možná, bylo věnováno v literatuře dosti místa, nicméně s převahou deskribujícího charakteru, a je proto nutné a je smyslem tohoto článku připojit několik analytických a hodnotících poznámek k tomuto období (Suchánek, Jirásková 2009).

2. K ETAPÁM VÝVOJE ČESKOSLOVENSKE ÚSTAVNOSTI

Zvláštnosti ústavní historie Československa byly dobově podmíněny hlavně okolnostmi vzniku tzv. I. Republiky Československé v roce 1918 na pozadí rozpadu Rakousko-Uherska. Dále pak, II. Světová válka a posléze poválečné

---

* Metropolitní univerzita v Praze, Katedra právních disciplín a veřejné správy, karel.klima@mup.cz.

¹ O tom svědčí i mnohočetná literatura i četné komentářové počiny, na něž bude v tomto článku odkazováno.

rozdělení světa a poválečný vývoj v Československu, znamenaly přetržení restituce tzv. II. Republiky. Posléze v roce 1948, se pak Československo podřadilo pod ústavní režim sovětského pojetí konstitucionalismu založený na koncentraci moci v „rukou“ vedoucí úlohy jedné politické strany.

Pro samotný ústavní vývoj Československa je charakteristické, že vznik a vývoj jeho ústav i konkrétní ústavní režim se vážou na státní i politické změny (zvraty), tedy státní či politickou diskontinuitu. Vývoj čs. ústavní historie probíhal v určitých vývojových „vlnách“, přičemž tyto změny byly ovlivňovány vývojem ústavnosti ve světě². Ústavní historie Československa potvrdila, že ústava je vždy produktem vnější či vnitřní suverenity státu. Je tedy spjata s vnější suverenitou (srov. vznik tzv. Slovenského štátu v roce 1938, okupace českomoravského prostoru v roce 1939 Hitlerovským Německem a zavedení okupačního režimu tzv. Protektorátu Čechy a Morava, politická suspenze ústavy sovětizací po roce 1948, resp. okupace Československa armádními silami tzv. Varšavské smlouvy v roce 1948). Přitom vnitřní suverenita lidu zejména v období II. Světové války a po roce 1948 do roku 1989 znamenala absolutní suspenzi klasických ústavních hodnot.

Pro ústavní historii Československa je také charakteristické, že relativní krátkost čs. samostatného vývoje, jeho několikerá přetržitost způsobily, že čs. ústavy neměly dlouhodobější možnost působit stabilizačně, neboť Československo v zásadě nemělo k rozvinutí ústavnosti souvislejší vnější i vnitřní „klidové“ podmínky (Gronský 2007, 237 an). Až paradoxně, po defederalizaci Československa a vzniku samostatných států měly (a mají) oba státy své ústavní systémy stabilizovat, ale také se nevyhnuly jejich změnám a doplňování, včetně řady rozporuplností³.

Ve vnitřním ústavním vývoji Československa lze na základě zhodnocení vztahu politických událostí a ústavních faktů doložit několik etap ústavního vývoje:

1. období platnosti tzv. Prozatímní ústavy z roku 1918,
2. období regulované Ústavou Republiky Československé z roku 1920 v zásadě do roku 1938,
3. období ztráty suverenity Československa v časové ose tzv. Slovenského štátu a tzv. Prozatímního zřízení londýnského, taktéž na pozadí postupu osvobozování Československa⁴, vše v období 1938 až 1945,

---

² Autorovi je osobně známo, že koncept čs. federace v roce 1968 byl výrazně ovlivněn modelem tehdy tzv. západoněmecké federace (Spolková republika Německo), a to jak v pojetí tzv. rozdělení působnosti, tak i v modelu ústavního soudu, úpravě ústavních stížností atd.

³ K zavedení přímé volby prezidenta v České republice byla již vyjádřena řada oponentních názorů o nesystematičnosti tohoto ústavního opatření, viz k tomu in: Klíma (2012, 91).

⁴ Podrobný rozbor politických a státoprávních skutečností k charakteristice kontinuity čs. ústavního zřízení v období 1939 až 1945 ve vztahu k povaze dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., obsahuje odůvodnění nálezu Ústavního soudu č. 14, in: *Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR*, sv. III., Praha: C.H. Beck, 1995: 73 an.

4. období režimu tzv. Národní fronty a snahy po obnově demokracie a kontinuity tzv. 1. republiky, včetně přípravy ústavy, která by petrifikovala novou demokratickou situaci (1945 až 1948),

5. období režimu vedoucí úlohy KSČ, včetně faktické suspenze Ústavy ČSR z roku 1948, a dále přijetí tzv. socialistické Ústavy ČSSR z roku 1960 a federalizace Československa v roce 1968 (1948 až 1989),

6. období demokratických ústavních přeměn, včetně přijetí Listiny základních práv a svobod (1991), až do zániku ČSFR a vzniku samostatných států (1989 až 1992).

K otázce existence nebo neexistence čs. státu v období let se samozřejmě vedou diskuze z různých hledisek. Názory, které podporují myšlenku kontinuity, musejí vnímat, že tzv. Slovenský štát fakticky Československo destrukoval a že jeho určitá vnitrostátní samospráva s vnějším charakterem kolaboračního satelitu vůči hitlerovskému Německu, se odlišovala od represivního protektorátního zřízení v českomoravské části, a to s vnitrostátní převážně úřední systémovou kolaborací, a bohužel, i kolaborací občanskou. Je zřejmé, že v období 1939 až 1945 nešlo o situaci standardního ústavního státu, ale o provizorium, které bylo originálním diplomatickým mezinárodně právním řešením, zvláštní dekretální normotvorbou a omezenou výkonnou mocí exilového charakteru.

Při pohledu na ústavní dějiny Československa (pokud odmyslíme výše uvedené období ztráty suverenity v letech 1939 až 1945) prošlo Československo v zásadě třemi typy tzv. formy vlády (tedy modely dělby moci), a to jako:

1. parlamentní forma vlády, se zvláštním postavením prezidenta (1920 až 1938, resp. 1945 až 1948, resp. 1990 až 1992), kdy vláda vzchází z povolební situace nově zvoleného parlamentu,

2. forma tzv. úplné moci parlamentu, podřízeného politickým direktivám etatizované monopolní politické strany včele tzv. Národní fronty (1948 až 1989),

3. parlamentní forma vlády ve dvoustátní federaci (1990 až 1992)⁵.

3. K VÝVOJI ČESKO-SLOVENSKÝCH VZTAHŮ

Československo je, jak známo, státem mezinárodně smluvního charakteru, což generovaly zejména tzv. Pařížské dohody v závěru I. Světové války (Gronský 2005). Vznik tzv. Slovenského štátu v roce 1938 se s odstupem času hodnotí různě. Nicméně, okolnosti vnitrostátní (tzv. klerofašistická verze totalitárního systému) i vnější (satelitní prohitlerovská „autonomie“) i souběžný zcela odlišný režim tzv. Protektorátu Čechy a Morava (viz výše), nastolily historickou otázku, zda se

---

⁵ Jakkoli byla čs. federace zřízena v roce 1968, její skutečné fungování lze situovat až po volbách v červnu roku 1990, kdy mohly nově zvolené parlamentní sbory obou stupňů konfrontovat a prosazovat svoje volební programy.

z hlediska právě zřetelně separatistického tzv. Slovenského štátu Československo koncem 30. let „na čas“ nerozpadlo. Otázku tzv. kontinuity systému předválečného Československa s vývojem spojeným s osvobozováním území a zejména s existencí tzv. Londýnské vlády, již objasnili jiní autoři, a ostatně není předmětem tohoto článku (Winkler 1984, 720 an). Je však zřejmé, že v období 1939 až 1945 nešlo o situaci standardního ústavního státu, ale o provizorium, jež bylo originálním mezinárodně právním a diplomatickým řešením, zvláštní normotvorbou (dekretální činnost prezidenta republiky) a suverenně výrazně omezenou prezidentskou výkonnou mocí. Podstatné však bylo, že úsilí všech orgánů zahraničního odboje směřovalo k obnovení ztracené reálné ústavnosti založené Ústavou ČSR z roku 1920. Nicméně, hlavní směr osvobozování Československa směřoval přes Dukelský průsmyk (jihovýchodní Polsko) ze směru východního Slovenska. A ve spojení se Slovenským národním povstáním v roce 1944, vznikem Slovenské národní rady a posléze vyhlášením tzv. Košického vládního programu na počátku roku 1945 znamenal i formulaci určitých slovenských autonomních ambicí (Posluch, Cibulka 2003, 150 an).

Vývoj tzv. slovenské otázky po levicovém převratu v únoru 1948 znamenal její vřazení do mocenského systému vedoucí úlohy jedné politické strany, ale přitom i autonomii Komunistické strany Slovenska na Slovensku. Společenská atmosféra 60. let (za prezidenta A. Novotného) výrazně tlumila slovenské ambice. Byla tak i motivem pro akceleraci slovenských emancipačních zájmů po pádu tehdejší stranické garnitury prezidenta A. Novotného (v lednu 1968) a pro počátek liberalizačního společenského procesu nazývaného „Pražské jaro“. Politický zvrat též znamenal, že se role chopil slovenský stranický leader A. Dubček. Přípravu federalizace nezastavila ani okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy v srpnu 1968.

Koncept československé federace z října 1968 založil originální duální federaci takto vzniklou z unitárního státu, která však po tzv. normalizaci (faktický návrat komunistické strany a její hegemonie po dubnu 1969), fakticky neměla možnost plně realizovat nově nastavený federativní mechanismus dvoustupňové soustavy ústavních orgánů. Tuto obnovenou politickou koncentrací moci vedl slovenský stranický politik dr. G. Husák, který pak byl i zvolen prezidentem ČSSR v roce 1975⁶.

4. ÚSTAVNĚPRÁVNÍ AUDIT POSTUPU DĚLENÍ

Vývoj ústavního systému v Československu po roce 1989 znamenal i akceleraci vztahu Čechů a Slováků. Především není možné opomenout, že Federální shromáždění ČSFR bylo v červnu 1990 voleno jako tzv. Konstituanta s omezenou

---

⁶ Je třeba v té souvislosti uvést, že G. Husák byl spolu s dalšími slovenskými osobnostmi represionovaný v 50. letech v procesech s tzv. slovenskými buržoazními nacionalisty a odsouzený na mnoho let vězení.

kadenci na dva roky, tedy s účelem připravit a přijmout novou ústavu federativní ČSFR. Situace na podzim 1991 byla pak poznamenána ze strany slovenských politiků výraznou politickou diskuzí o tzv. autentické federaci. Pod tímto pojmem se ukrývaly různé koncepty decentralizovaného federalismu bez jednotčího výsledku, co skutečně by především slovenským ambicím vyhovovalo. Řada návrhů textu nové československé ústavy byla také na podzim roku 1991 připravena.

Společensko-politická příprava voleb v červnu 1992 pak na začátku tohoto roku zastavila diskuze o nové federaci a tudíž i práce na nové ústavě. V tom smyslu je třeba tuto skutečnost označit jako faktický kolaps Konstituanty k tomuto cíli v červnu 1990 zvolené. A nově zvolené Federální shromáždění v červnu 1992 ještě nebylo ustaveno (neuskutečnilo se tzv. ustavující zasedání), když na setkáních dvou politiků v obou zemích vítězných stran (dr. V. Mečiara, ze strany slovenské, resp. doc. V. Klause, ze strany české) byla učiněna (tajná) dohoda o rozchodu obou republik. Je třeba připomenout, že z roku 1991 však existoval zvláštní ústavní zákon o referendu, který byl účelově nasměrován na rozhodnutí o budoucnosti federace⁷. Situace po volbách 1992 ukázala, že obvyklá federace je patrně nepřekonatelnou bariérou pro další ústavní vývoj.

Lze tedy konstatovat, že připravovaný zánik Československa byl výsledkem objektivní situace vzniklé volbami, a gradující na nekompromisních ambicích v obou zemích vítězných volebních subjektů⁸. Nic na této skutečnosti neměnilo, že veřejné mínění ještě v srpnu 1992 ve většinovém názoru (a to ani na Slovensku) myšlenku rozpadu Československa nepřijímalo a trvalo na referendu jako autentické formě potvrzení a vyvrácení tohoto názoru. Veřejné mínění bylo ale postupně ovlivňováno faktem nezadržitelnosti dělení Československa tak, že bylo prakticky vyloučeno užití uvedeného ústavního zákona⁹.

Ústavněprávně se situace Československa se zvláště vyvinula v souvislosti s tradičními oslavami Slovenského národního povstání koncem srpna 1992 přijetím nové Slovenské ústavy. Ústavněprávní zvláštností Československa tak v době od 1. 10. 1992 (nabytí účinnosti Slovenské ústavy) do 31. 12. 1992 byla skutečnost, že tím, že Slovenská republika již 17. 7. 1992 deklarovala svoji svrchovanost,

⁷ Věcnou podstatu těchto diskuzí vystihuje A. Wagner, když konstatuje, že prakticky „soustavným předmětem dohodování politických reprezentací byly kompetence federace na straně jedné a republiky (na straně druhé). Rozšiřování pravomocí členů federace (republik) šlo na hranici (pokud ji nerozšiřovalo) funkčnosti federace a jednotnosti, její mezinárodně právní objektivitě“, k tomu viz in: Wagner (1994, 201).

⁸ V tomto smyslu ze strany slovenské vědecké fronty konstatováno, že „v slovenskom prostredí akcelerovala potreba zabezpečovania zvrchovanosti republiky, racionálneho rozsahu posobnosti spoločného štátu a v tomto duchu prestavby federácie“, a že se v únoru 1992 vyčerpaly politické možnosti hledání konsenzu v soužití Čechů a Slováků, a vytvořil se prostor ke koncepcím budování úplně suverénních republik, k tomu in: Štátne právo Slovenskej republiky... tamtéž, s. 165.

⁹ Přímou z textu ústavního zákona č. 327/1991 Sb., o referendu vyplývalo, že „v referendu mohou být předloženy občanům České a Slovenské Federativní Republiky k rozhodnutí zásadní otázky formy státoprávního uspořádání České a Slovenské republiky“, viz čl. 1 odst. 1.

načež v srpnu přijala novou Ústavu Slovenské republiky, se vytvořil suverenitní paradox (rozpor). Ústavní zákon o československé federaci totiž předpokládal nejprve přijetí ústavy federální, na jejímž základě měly přijmout vlastní ústavy i každý ze členských států. Slovenská ústava přitom konstatovala diskontinuitu s Československem a de facto, i samostatnost Slovenska¹⁰. Realitou tohoto období byl tedy v Československu rozpor mezi ústavními systémy federálním a slovenským, kdy každý z těchto ústavních systémů se považoval za prioritní. Ve své podstatě to byl stav asymetrického ústavního dvojvládní¹¹.

Ústavním základem rozdělení Československa jsou poté až ústavní zákony o dělení majetku ČSFR mezi Českou republikou a Slovenskou republikou a jeho přechodu na Českou republiku a Slovenskou republiku (č. 541/1992/ Sb., ze dne 13. 11. 1992) a o zániku ČSFR (č. 542/1992 Sb, ze dne 25. 11. 1992). Tyto ústavní zákony byly přijaty až těsnou parlamentní kvalifikovanou většinou federálního parlamentu po soustředěném politickém tlaku v předchozích volbách vítězných politických stran. Je takto pozoruhodné, že parlament volený jako parlament čs. federace rozhodl nejen o zániku této federace ale i o zániku sebe samého¹². Navíc, z politického i ústavněprávního hlediska překročil legitimitu volebních programů stran, na jejichž základě byly volby v roce 1991 uskutečněny a v nichž se, až na jednu jihoslovenskou „maďarskou“ výjimku o zániku Československa nehovořilo.

Zvláštností postupu při dělení Československa, jak z předchozího vyplývá, tak paradoxně taktéž bylo, že ústavní zákon o dělení majetku předcházela rozhodnutí o samotném rozdělení a reálné dělení majetku prakticky začalo před tímto datem (například v odvětvích obrany, dopravy atd.)¹³. Ústavně stanoveným principem dělení majetku byl princip územní, podle něhož přechází majetek na ten nástupnický stát, na jehož území se nachází. U nemovitých věcí to platilo absolutně, u movitých to platilo tehdy, když tyto tvořily příslušenství nemovitosti. Nešlo-li uplatnit řečenou zásadu, platila zásada dělení podle počtu obyvatel, podle níž se

¹⁰ Nelze v tomto smyslu opomenout politologickou skutečnost, že na Slovensku zvítězilo levicově populistické hnutí HZDS (Hnutí za demokratické Slovensko) a v Čechách strana ODS (Občanská demokratická strana) jako reprezentant konzervativní pravice.

¹¹ Podle J. Gronského, shoda panovala jen v základní koncepci, že a) referendum mělo ústavní formou rozhodnout o tom, zda bude zachován společný stát, a pokud ano, na jakých principech má být, pokud jde o jeho strukturu, vybudován. Ústavní zákon o referendu neměl být obecným ústavním zákonem o provádění jakéhokoli referenda v ČSFR, ale jen ústavní regulací jednorázového referenda, které by rozhodovalo o zásadních otázkách státoprávního uspořádání ČSFR, resp. návrhu na vystoupení jedné z národních republik z federace. K tomu viz Gronský (2007, 308).

¹² Nicméně, je třeba též uvést, že přípravné práce na textu Ústavy České republiky začaly také již v červenci 1992, byly takto svěřeny dvěma komisím. První z nich zřídila svým usnesením vláda ČR již 10. 7. 1992, krátce na to rozhodlo předsednictvo ČNR o obsazení dočasné komise předsednictva ČNR pro přípravu Ústavy. K činnosti komisi viz Jirásková (2009, 14 an.).

¹³ Podle čl. 7 úst. zákona č. 493/1992 Sb., ze dne 8. 10. 1992 (tzv. „malý kompetenční zákon“) pak byla utvrzena možnost vstupu do státního svazku nebo vystoupení ze státního svazku s jinými státy. Srov. k tomu též charakteristiku etap ústavního vývoje Slovenska, kdy den 1. 1. 1993 je nazýváno datem vzniku „Druhé Slovenské republiky“, k tomu Svák (2008, 19).

majetek dělí podle poměru dvě ku jedné (Česká republika-Slovenská republiky)¹⁴. Československo tak nakonec zaniklo konstitučním způsobem s využitím parlamentní procedury. Nešlo však o využití ústavodárné autority původní (tedy Federálního shromáždění zvoleného v červnu 1992 jako Konstituanta), ale „následné“, tedy Federálního shromáždění ČSFR zvoleného poté v červnu 1992 k běžnému chodu federace, a nikoliv k jejímu zániku. Do role ústavodárných autorit se tak dostaly, a tudíž suverénních parlamentů se tak dostaly národní parlamenty (Slovenská národní rada a Česká národní rada, zvolené v červnu 1992), které tak převzaly ústavodárnou moc. Lze souhlasit s J. Gronským, že samotné politické deklarování svrchovanosti Slovenska jako symbolického politického prohlášení je v podstatě možno označit za formu realizace v ústavním zákoně č. 143/1968 Sb., o čs. federaci, „nezadatelného práva na sebeurčení až do oddělení“ a „respektování suverenity každého národa a jeho práva utvářet si svobodně způsob svého národního a státního života“, bylo ústavně legitimní (Gronský 2007, 467). Nicméně, schválením Ústavy Slovenské republiky a omezením účinnosti federální ústavy na Slovensku po nabytí účinnosti Slovenské ústavy, fakticky federace zanikla, i když se tak formálně stalo až k 1.1.1993.

5. K OKOLNOSTEM PŘIJETÍ ÚSTAVY ČESKÉ REPUBLIKY

Ústava České republiky jako ústava nového a samostatného českého státu byla přijata až dne 16. 12. 1992, tedy „těsně“ před zánikem Československa. Samotný vznik ústavy „provázely některé paradoxy a nejasnosti počínaje silným tlakem, značným chvatem, i skutečností, že se „širší odborná veřejnost na pracích na Ústavě v podstatě nepodílela“ (Suchánek, Jirásková 2009, 16). Vzhledem k politické rivalitě stranických hegemonů v Čechách (strany ODS a ČSSD) politická garnitura nechala některé rozpory otevřené k řešení v budoucnosti, například krajské zřízení, přímou demokracii, druhou komoru parlamentu atd.). Ústava tak vnesla do počátků České republiky pojem „ústavní pořádek“ (viz čl. 112) jako souhrn určitých ústavních zákonů a dalších Ústavou výslovně vyjmenovaných pramenů ústavního práva. Tím Ústava ČR založila i svoji „polylegalitu“, a tudíž i otevřený ústavní prostor pro další ústavodárnou aktivitu Parlamentu České republiky, a byla tak v 90. letech „dotvářena“ a doplňována¹⁵.

¹⁴ Podle názoru V. Ševčíka, samostatný český stát vznikl „nechtěně, a to jako důsledek touhy Slovenska po zviditelnění a samostatném místě v Evropě... A zatímco Česká republika se v československé státnosti cítila vždy dobře a doma, Slovenská republika ji v podstatě za svou nepřijímala, a ani ve federativním státu, byť po listopadu 1989 silně rozvolněném, se necítila spokojena“, k tomu viz in: *Výhledy ústavnosti v novém státě-pokus o analyzující sondu* (Ševčík 1992, 1011).

¹⁵ Vzhledem k převážné dislokaci útvarů čs. armády v západních a jižních Čechách (tedy na hranici s Bavorskem) tak bylo typické, že značné mobilní zbraňové prostředky byly převáženy na

Ústavní vývoj České republiky tak nejen časově, ale i koncepčně zaostal za ústavním vývojem Slovenska. Z hlediska koncepce i předpokládaného (a následně schváleného) obsahu nové české ústavy, charakter jejích institucí v průběhu prací přitom ovlivňovaly různé konsenzuální i subjektivní představy zejména z hlediska:

a) vztahu k celé soustavě orgánů státu, a to jako dilema, jak využít zkušenosti Ústavy 1. republiky československé, koncepci dvoukomorovosti, jaká koncepce postavení prezidenta republiky (Jičínský 2003, 72 an.),

b) vztahu k okolnostem zániku Československa a zániku předcházejícího (v červnu 1992 zvoleného) Federálního shromáždění ČSFR, a to jako dilema, kam „umístit“ poslance týchž stran do jiných orgánů, když jim takto zaniká mandát,

c) vztahu k uplatnění přímé demokracie, a to jako dilema určité averze k předtím nepoužitému referendu o budoucnosti federace,

d) vztahu ke koncepci územní samosprávy, a to jako dilema, jak územně členit unitární Českou republiku a jak koncipovat soustavu orgánů vyšších územních samosprávných celků a s jakými kompetencemi,

e) vztahu k Listině základních práv a svobod, přijaté na začátku roku 1991, která v souladu s mezinárodními dohodami obsahovala mimo jiné i hospodářská, sociální a kulturní práva, což nebylo politicky přijatelné pro ve volbách vítěznou pravicovou stranu ODS.

A pokud se určitá dilemata nepodařilo v prosinci 1992 ani kompromisně vyřešit, došlo k situaci „nedotvořené“ a dalším změnám a doplněním „otevřené“ ústavy (viz pojetí tzv. ústavního pořádku ve článku 112 Ústavy ČR.

6. NĚKTERÉ MOŽNÉ HODNOTÍCÍ ZÁVĚRY K ZÁNIKU ČESKOSLOVENSKA

Zánik československé federace, a tudíž suverénního státu Československa je zřetelným důsledkem a výsledkem více etapového historického úsilí slovenského národa ve formulaci národní státotvornosti a tudíž i ústavnosti. Moderní komparativní konstitucionalismus přitom nezná vzorovou a modelovou federaci, tudíž i československá federace byla sama o sobě originálním modelem (Klíma 2016, 255 an). Historicky, většina federací vzniká „shora“, tedy federalizací unitárních států (Klíma 2016, 248 an). V kontextu doby, kdy k zániku čs. federace došlo, lze přitom rozhodně vyzdvihnout faktický ústavní způsob rozdělení čs. federace, tedy ústavně parlamentní cestou. To v tehdejší evropské situaci výsostně rezonovalo se souběžným (a genocidním) válečným konfliktem na Balkáně po „divokém“ rozpadu jugoslávské federace, a vzbudilo politickou a odbornou úctu nejen v Evropě¹⁶.

Slovensko, zatímco vojenské letectvo mělo hlavní síly na základnách v Košicích a na Sliachi na středním a východním Slovensku.

¹⁶ K tomuto modelu může posloužit příměr „dohody o vypořádání manželů po rozvodu“, kdy pro relaci 2 ku 1 posloužila vhodná relace počtu obyvatel (10 mil ku 5 milionům).

Historicko-analytický audit tohoto dělení však nemůže pominout určitý cílevědomý postup obou dissonantních politických partnerů té doby (tedy politických stran a jejich leaderů V. Mečiara a V. Klause). Politici tak akcelerovali cestu k dělení, v níž poté nebylo politicky „přijatelné“ užití referenda a Slovensko tak získalo akční možnost vyslovit první „rozdovový“ krok, tedy vyhlásit svrchovanost a přijmout ústavu, která pak nutně byla ústavněprávně antisystémová. V této situaci bylo pak zbytečné realizovat referendum o „budoucnosti“ federace. V kontextu s platnými ústavními zákony tak lze dedukovat v roce 1992 celou řadu neústavních počínů, které však celkově sice nevybočily z rámců ústavně právní kulturnosti, ale znamenaly několikeré nepoužití ústavních pravidel nebo použití pravidel zástupných.

Časový odstup od rozdělení Československa, i dostatečné zkušenosti obou ústavních systémů z vlastní existence umožňují konvalidovat případné výhrady, které je možné přičinit k vlastnímu průběhu dělení v roce 1992. Politická motivace po vlastním vládnutí v té době převážila nad regulemi ústavněprávními. Ztotožňování se většiny českého národa s Československem nemělo od počátku paralelu na Slovensku, k čemuž se připojil i pocit utlačování Slováků ze strany Čechů.

Je tak určitě možné celebrovat efekt samostatné existence dvou suverénních států a jejich odpovědnost za vlastní rozvoj. I z české strany je patrné utlumení nostalgie, která mohla řadu let po zániku Československa znamenat i určitý pocit nevděku ze strany slovenské. A navíc, vstup obou států do Evropské unie v roce 2004 a brzká aplikace tzv. Schengenské dohody, umožnily znovu obnovit průchodnost společné hranice, volný pohyb osob, hledání zaměstnání, i usazování se osob (přitom zejména a převážně ze slovenské strany).

BIBLIOGRAFIA

- Gronský, Jan. 2005. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. I. 1914–1918*, Praha: Karolinum.
- Gronský, Jan. 2007. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. IV. 1990 až 1992*. Praha: Karolinum.
- Jičínský, Z. 2003. *K legitimitě parlamentu samostatné ČR*. In Jan Kysela, *Deset let Ústavy: východiska, stav, perspektivy*. Sborník příspěvků. Praha: Eurolex Bohemia.
- Jirásková, Věra. 2009. In Radovan Suchánek, Věra Jirásková a kol., *Ústava České republiky v praxi*. Praha: Leges.
- Klíma, Karel. 2010. *Ústavní právo*. 4. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk.
- Klíma, Karel. 2012. *O právu ústavním*. Praha: Wolters Kluwer.
- Klíma, Karel a kol. 2009. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk.
- Peška, Pavel. 1994. *Úvod do ústavního práva*. Praha: Univerzita Karlova.
- Posluch, Marian, Ľubor Cibulka. 2003. *Štátne právo Slovenskej republiky*. Bratislava: Heureka.
- Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR*. 1995. sv. III., Praha: C.H. Beck.
- Sládeček, Vladimír, Vladimír Mikule, Jindřiška Syllová. 2007. *Ústava České republiky. Komentář*. Praha: C.H. Beck.

- Suchánek, Radovan, Věra Jirásková a kol. 2009. *Ústava České republiky v praxi*. Praha: Leges.
- Svák, Jan. 2008. In Jan Svák, Ľubomir Cibulka, Karel Klíma, *Ústavné právo Slovenskej republiky. Všeobecná časť*. Bratislava: BVŠP.
- Svák, Jan, Ľubomir Cibulka, Karel Klíma. 2008. *Ústavné právo Slovenskej republiky. Všeobecná časť*. Bratislava: BVŠP.
- Ševčík, Vlastimil. 1994. „Výhledy ústavnosti v novém státě – pokus o analyzující sondu”. *Právník* 133 (12): 1011–1027.
- Wagner, Alois. 1994. „První ústava České republiky z hlediska mezinárodního práva”. *Právník* 133 (3): 201–210.
- Winkler, Pavel. 1984. „Dekrety prezidenta republiky z období 1940–1945”. *Právník* 8.
- Zdobinský, Stanislav, Pavel Peška, a kol. 1981. *Československé státní právo*. Praha: Panorama.

Karel Klíma

ABOUT OF THE CONSTITUTIONAL DEMISE OF CZECHOSLOVAKIA

Abstract. The situation after the elections of 1992 showed that an ordinary federation was probably an invincible barrier for the future constitutional development. Public opinion did not accept the idea of the division of the Czechoslovakia. The dissolution of Czechoslovakia resulted from an objective situation generated by the elections and escalated with the non compromising ambitions of the winning coalitions in both countries. Constitutional curiosity of the situation of the Czechslovakia consisted in the conflict between federal constitution and new Slovak constitutional system (since 1.10.1992) when each of these declared its supremacy.

Keywords: Constitutional Dissolution, Czechoslovak Federation, Referendum, Slovak Republic, Czech Republic, Division of the Property.